

NIEUWSBRIEF

Archeologie en Monumenten Bergen op Zoom

Bouwstijlen in Bergen
op Zoom, neo-classicisme
1800-1880

Voor uw agenda
speciale aandacht
voor 'De onsterfelijke
Alexander de Grote'

China, archeologisch
meer dan het
terracotta leger

Oproep

Op de valreep

Boekennieuws

Van de bestuurstafel

Camee: Alexander op zwijnenjacht
Italië, 1ste eeuw n.Chr., Sardonyx, 2 x
2,2 cm, State Hermitage Museum, St
Petersburg

BOUWSTIJLEN IN BERGEN OP ZOOM NEO-CLASSICISME 1800 - 1880

(Tom van Eekelen)

Als vaste schrijver van de nieuwsbrief met daarbij de mogelijkheid om zelf een onderwerp of actuele gebeurtenis onder de aandacht te brengen, heb ik er met ingang van nieuwsbrief 46 voor gekozen geregeld een bepaalde bouwstijl, voorkomend in Bergen op Zoom of Halsteren aan de orde te stellen. Alvorens een bouwstijl te omschrijven eerst een korte uiteenzetting wat de achtergronden zijn van bouwstijlen.

In het tweede deel van de vorige eeuw kwam de bewustwording van het belang van het behoud van ons bebouwd erfgoed op gang. Uit de vroegste periodes is echter weinig behouden gebleven. Dat is niet alleen in Bergen op Zoom zo, maar in heel Nederland voerde vernieuwing aanvankelijk de boventoon. Dat is jammer, want de monumenten zijn het bekijken zeker waard. En daarmee natuurlijk ook de bouwstijlen waarin huidige en wellicht toekomstige monumenten zijn gebouwd.

Bouwstijlen werden niet alleen verbonden aan een volk, taalgebied of begrip, maar kregen ook namen die afgeleid werden van een bepaalde persoon of plaats. Daar is in het verleden vaak discussie over geweest en nog steeds.

Ieder gebouw heeft een eigen hoofdvorm, gevelindeling en decoratie en is op een bepaalde manier geconstrueerd en uitgevoerd in een bepaald bouw materiaal. Praktisch altijd achteraf kregen gebouwen, die een samenhang vertonen en binnen een bepaalde periode gebouwd zijn, een bouwstijl toebedeeld.

Bergen op Zoom is niet rijk aan bouwstijlen. Toch heeft de stad door zijn rol in de geschiedenis vrijwel van elke stijl, hoe klein dan ook, iets te bieden. Al die stijlen komen in een vaste volgorde aan de orde: karakteristiek, een beschrijving van het ontstaan en de betekenis, de belangrijkste kenmerken en toepassingen met daarbij de belangrijkste voorbeelden die in Bergen op Zoom, maar ook elders terug te vinden zijn. Een goed voorbeeld van de bouwstijl in Bergen op Zoom zal nader belicht worden waarbij ook de geschiedenis van het pand wordt belicht. Deze keer mede het thema van Open Monumentendag (kunsten in de monumenten) van 2010 'de smaak van de negentiende eeuw':

Neoclassicisme 1800-1880

Tijdens en na de Franse tijd werd onze bouwkunst gedomineerd door het neoclassicisme. Bij stadshuizen, gerechtsgebouwen, kerken en landhuizen was het Griekse tempelfront het belangrijkste motief. Neoclassicisme is de eerste van een reeks neostijlen, waarbij het begrip 'neo' uit het Grieks verwijst naar een hernieuwde toepassing van historische stijlelementen.

Ontstaan en betekenis

Rond 1800 kwam West-Europa in de greep van Napoleon, die zichzelf in 1804 tot keizer kroonde. Er was rechtsgelijkheid voor iedereen. Ook werd een nieuw belastingstelsel ingevoerd en kreeg de scheiding tussen kerk en staat gestalte. Er kwam behoefte aan meer kerken, rechtspraak en stadshuizen.

Op het gebied van de architectuur werd vooral teruggegrepen op de Griekse voorbeelden, de bakermat van de klassieke architectuur. Lodewijk, de broer van Napoleon was koning van ons land. Hij was meer geïnteresseerd in kunst dan in politiek en had invloed op het tot stand komen van het neoclassicisme door aankomende architecten te laten studeren in Frankrijk. Het neoclassicisme was gebaseerd op het pragmatische en een economisch verantwoord ontwerpsysteem met eenvoudige composities van geometrische basisvormen.

De waterschapstijl, die ontstond omdat het ministerie van Waterstaat de ontwerpen goedkeurde en subsidie verleende, was ook een neoclassicistische bouwstijl.

Kenmerken

De stijl werd gekenmerkt door blokvormige bouwvolumes en symmetrie op de middel-as van de gevel.

Kenmerkend waren verder het tempelfront met fronton en gevels die doorgaans bestonden uit een basement, bel-etage en verdieping onder de kroonlijst van de gevel.

De gebouwen werden afgesloten met een flauwhellend dak. Tussen de verdieping en de kroonlijst zat vaak een lage zolderverdieping of, boven de kroonlijst een borstwering die het achterliggende dak moest maskeren. De schuiframen hadden afhankelijk van de hoogte een indeling van vier, zes of acht ruiten. Pilasters of halfzuilen zorgden voor een verticale gevelgeleiding. Het eerder genoemde tempelfront kwam voor bij belangrijke gebouwen.

Belangrijke voorbeelden

Landelijk zijn er veel voorbeelden te noemen van deze stijl aangezien er in de negentiende eeuw veel gebouwd werd. De Mozes en Aronkerk in Amsterdam is een landelijk bekend bouwwerk wat de stijlkenmerken in zich heeft. Maar ook tal van andere kerken, overheidsgebouwen en stations zijn volgens de neoclassicistische stijl ontworpen en gebouwd.

In Bergen op Zoom, ook een stad in ontwikkeling, kennen we een aantal voorbeelden waarvan ik er graag één nader wil benoemen en ook dieper in wil gaan op de geschiedenis van het gebruik. Ik heb het dan over Grote Markt 30

Grote Markt 30

Dit grote statige rijksmonument is gebouwd in 1879 en is een ontwerp van de heer P.J. van Genk die vooral bekend stond als ontwerper van het bisdom Breda. Het ligt dan ook voor de hand dat dit pand als een kerkelijk gebouw is gebouwd, namelijk een pastorie. In die tijd behorend bij de parochiekerk van de H.Maagd Maria Ten hemel Opneming. De pastorie is 50 jaar later gebouwd dan de kerk zelf. Tot die tijd was de bij de kerk behorende pastorie op meerdere plekken gevestigd, waarvan het pand het Swaentje de bekendste is. Het pand is voorzien van een geschilderde lijstgevel. Oorspronkelijk, en dat heeft zelfs tot 1995 geduurd, was het pand niet geschilderd. Voor de gevel is rijkelijk gebruik gemaakt van hardsteen in veel decoratieve elementen.

Grote Markt 30 (foto: Alexander van der Kallen)

Het overvloedige gebruik van hardsteen is, gelet op het moeilijk te bewerken karakter van dit materiaal, vooral in die tijd een zeldzaamheid. Speciale aandacht is besteed aan het iets uitspringende middengedeelte met fraaie omlijstingen en zuilen op de eerste verdieping met een gebeeldhouwd, opengewerkt fronton.

Dit laatste als een typisch voorbeeld van de neoclassicistische bouwstijl.

De gevel toonde door de donkere grijze kleur van het natuursteen en de grote hoeveelheid hiervan een sombere uitstraling. Dat was ook een van de redenen om het pand in 1995 van een lichte kleur te voorzien.

Grote Markt 30 uit 1980 met het naastgelegen restaurant Indrapoera

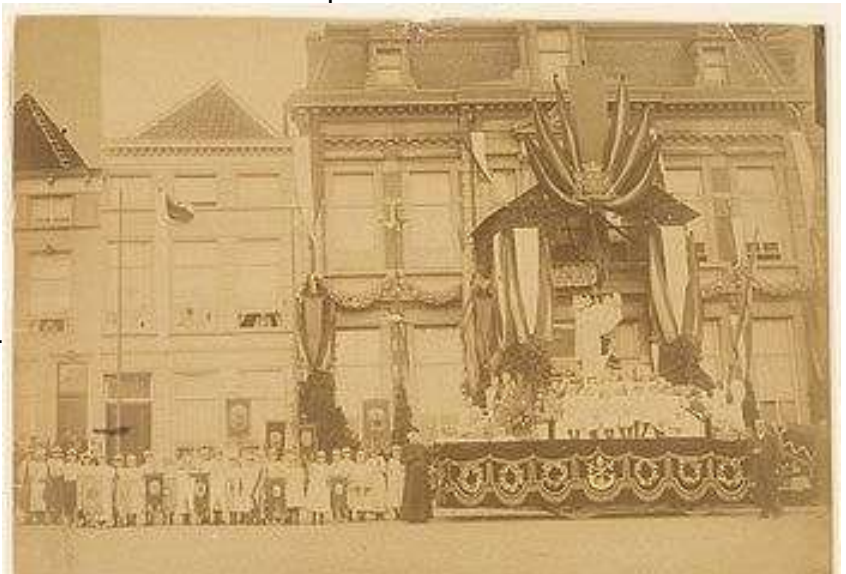
Een andere reden om het pand van een kleur te voorzien had alles te maken met het wijzigen van de functie. Tot 1977 bleef de pastorie in gebruik bij de parochie. Daarna werd het gebouw verbouwd tot kantoor. En vanaf 1995 werd de voormalige pastorie een dependance van Hotel de Draak met een apart restaurant in het souterrain ofwel de bel-etage. Want oorspronkelijk werkte het personeel van de pastorie vanuit het souterrain. Het monument kent intern een aantal authentieke interieurs waarbij gezegd moet worden dat de gemeenschappelijk gangen en trapopgangen, eerst als kantoor en later als hotel, aangepast zijn voor het gebruik maar ook uit veiligheidsoverwegingen.

Dat het treffen van voorzieningen uit gebruik- en veiligheidsoverwegingen niet alleen van deze tijd is blijkt uit een verbouwing in 1893 waarbij gekozen werd het inpandige toegangsportaal te wijzigen door een deur recht in de voorgevel. Als reden werd destijds door de pastoor het gebruik van de ruimte door zwervers gegeven en de mogelijkheid van het eventueel achter laten van oneigenlijke kinderen. Dat laatste heeft volgens de geschiedschrijving nooit plaatsgevonden. Wat ook in 1893 heeft plaatsgevonden is het jubileum van pastoor/deken Muskes ter gelegenheid van zijn gouden priesterschap. De pastorie werd

versierd en er kwam een heus podium voor te staan dat ook weer versierd was. In die tijd was het gebruikelijk dat de katholieke gemeenschap massaal dit soort jubilea vierde met veel uitbundige versieringen bij en in de kerk maar in dit geval ook de pastorie en zelfs ook op het midden van de Grote Markt.

Het monument Grote markt 30 is een van de toonaangevende panden van de stad Bergen op Zoom. Het pand valt op door zijn dominantie en zijn uitstraling en de op het dak aanwezige transparante dakopbouw die voor veel lichtinval zorgt in het vrij diepe pand. Door het gebruik als hotel kunnen vele hotelbezoekers

genieten van de rijke monumentale waarde van dit pand.

Grote markt 30 uit 1893 met het naastgelegen woonhuis grote markt 29

VOOR UW AGENDA

Aardenburg, t/m 31 oktober

Romeinen, Vikingen en Vlamingen

Op deze tentoonstelling zijn 150 topstukken uit het Archeologisch Museum Van Bogaert-Wauters in Hamme (Oost-Vlaanderen) te zien. De voorwerpen werden halfweg de twintigste eeuw gevonden tijdens baggerwerkzaamheden, boringen en opgravingen in het Schelde- en Durmebekken, en "gered" door amateurarcheoloog Alphonse Van Bogaert (1882-1967). Van Bogaert bracht tijdens zijn leven meer dan 5.400 objecten samen. De nadruk van de tentoonstelling ligt op de Romeinse tijd (eerste tot vierde eeuw), de tijd van de Vikingen (negende - tiende eeuw) en de 'Vlaamse middeleeuwen' (met name de elfde tot vijftiende eeuw). Onder het tentoongestelde materiaal bevinden zich tal van fraaie zeldzame voorwerpen, zoals bronzen en terracotta beeldjes, wapens, sieraden, aardewerk, kammen, gordelgespen en veel meer. Uniek uit de Romeinse tijd zijn onder andere een Egyptisch Hathor-Isisbeeldje, een Etruskische spiegel en een vrijwel complete soldatenhelm. Bijzonder uit de Vikingtijd zijn sieraden, fragmenten van gevechtswapens en twee voorstevens van zogeheten drakarschepen, waarmee de Vikingen meer dan 1000 jaar geleden hun plundertochten uitvoerden.

Info: Gemeentelijk Archeologisch Museum, Marktstraat 18, Aardenburg

Amsterdam, 17 sept. 2010 t/m 20 maart 2011

Alexanders Erfenis - Grieken in Egypte

Gelijktijdig met de tentoonstelling over Alexander de Grote (356-323 v. Chr.) in de Hermitage Amsterdam (zie verderop) presenteert het Allard Pierson Museum de tentoonstelling *Alexanders Erfenis - Grieken in Egypte*. De tentoonstelling laat zien wat Alexander de Grote in Egypte teweeg heeft gebracht. Hij bracht elementen uit de westerse cultuur naar het oosten en omgekeerd elementen uit de oosterse cultuur naar het westen. *Alexanders Erfenis* gaat over deze wederzijdse invloed en (culturele) versmelting van volkeren. De tentoonstelling richt de aandacht op Egypte omdat *Alexanders erfenis* daar de meeste en duidelijkste sporen heeft nagelaten.

De versmelting van eeuwenoude culturen, het Hellenisme genoemd, zorgde voor een nieuw elan en een nieuwe impuls voor kunst, techniek en wetenschap. Het Egyptische Ptolemaeënrijk bleef bestaan tot 30 voor Christus, toen de laatste farao van de dynastie, de legendarische Cleopatra, haar macht verloor aan de Romeinen. Maar *Alexanders erfenis* ging niet verloren en drukte zijn stempel op het Romeinse Rijk en daarmee op Europa. Wat *Alexanders erfenis* ook is: niemand kan ontkennen dat Alexander de Grote een belangrijke en omstrede factor in de wereldgeschiedenis is geweest.

Info: Allard Pierson Museum, Oude Turfmarkt 127, Amsterdam, Tel.020 5252556

Nijmegen t/m 31 oktober 2010

Expeditie Steentijd - Vlaardingencultuur: jagers worden boeren

In de waterrijke delta van Maas en Rijn, van Nijmegen tot de Noordzee, leefden 5000 jaar geleden kleine groepen mensen van jacht en visvangst. Maar ze hielden ook vee en verbouwden graan. Deze combinatie van twee bestaanswijzen is kenmerkend voor dit voedselrijke gebied. In Vlaardingencultuur werden 50 jaar geleden voor het eerst voorwerpen ontdekt die door deze vroege Nederlanders zijn achtergelaten: gereedschap van vuursteen, aardewerk, bot en gewei. Tot dusver zijn deze voorwerpen nauwelijks in musea te zien geweest. Museum Het Valkhof wijdt nu aan dit onderwerp een kleine tentoonstelling, met foto's, kaarten, reconstructietekeningen en audiovisuele presentaties.

Museum Het Valkhof, Kelfkensbos 59, 6511 TB Nijmegen

Oss, t/m 21 november 2010

Onder Oss Een archeologisch verhaal

De tentoonstelling verbeeldt het bijzondere verhaal van de vroegste geschiedenis van Oss, grofweg tussen 2.500 voor en 750 na Christus. Verdeeld over zes zalen toont de tentoonstelling voor het eerst een overzicht van wat er bij de vele opgravingen in de regio Oss aan het licht is gekomen. Naast de bewoningsgeschiedenis is er nadrukkelijk aandacht voor de context van en het verhaal achter de, in sommige gevallen unieke, objecten. Hoe werden de voorwerpen gemaakt, door wie werden ze gebruikt, wat was hun functie en betekenis? De gemeente Oss herbergt het grootste en langdurigste archeologische onderzoek van Nederland. Archeologen van de Universiteit Leiden doen hier al meer dan vijfendertig jaar onderzoek en de opgravingen gelden in de wetenschappelijke wereld als een van de toonaangevende projecten van Nederland.

Een centrale plaats in de tentoonstelling is ingeruimd voor de beroemde vorstengraven van Oss. Bij de eerste opgraving in Oss, in 1933, werd een bronzen urn gevonden met daarin onder meer een ijzeren zwaard met goudversierd handvat.

Niet ver daar vandaan werd in 2007 een tweede vorstengraf ontdekt. In de tentoonstelling zijn deze topstukken voor het eerst samen te zien, inclusief alle andere vondsten die rond het vorstengraf zijn gevonden.

Info: Museum Jan Cunen, Molenstraat 65, 5341 GC Oss

Rotterdam, 11 en 12 november (De Doelen) *Reuvensdagen 2010*

De Reuvensdagen bestaan dit jaar 40 jaar. Sinds de eerste editie hebben zich veel ontwikkelingen voorgedaan in het archeologische werkveld. Het aantal archeologen is bijvoorbeeld flink toegenomen, wetgeving is ingrijpend veranderd, er is sprake van nieuwe specialisaties, onderzoeksmethoden en technieken en de archeologische bedrijfs- en advieswereld heeft een grote vlucht genomen. De archeoloog bestaat niet meer, het veld is breder geworden en het is tijd om daar met de Reuvensdagen op in te spelen. Er gaan al enige tijd stemmen op voor een betere aansluiting van de inhoud van het congres op de archeologische doelgroep in de breedte. Door middel van parallelsessies kunnen thema's binnen afzonderlijke werkvelden worden uitgediept zodat beter kan worden ingespeeld op behoeftes en interesses van archeologen werkzaam bij overheid, universiteit of bedrijfsleven. Parallelsessies geven ruimte voor meer interactiviteit tussen sprekers en publiek in de vorm van vragen, debat en discussie. Vertrouwde onderdelen zoals de Reuvenlesing en de informatiemarkt maken deel uit van het programma. Het volledige programma is nog niet bekend, maar zal ongetwijfeld binnenkort op de website van Erfgoed Nederland worden gepubliceerd (www.erfgoednederland.nl)

Amsterdam, 18 sept. 2010 t/m 18 maart 2011

De onsterfelijke Alexander de Grote

Geen vorst uit de oudheid spreekt zo tot de verbeelding als Alexander de Grote (356 v. Chr. - 323 v. Chr.; koning vanaf 336 v. Chr.). Vanaf zijn vroege jeugd wist hij de mensen om hem heen te inspireren. Tijdens zijn veldtochten naar het Oosten ging Alexander op zoek naar de oorsprong van Dionysos.

Volgens de oude Grieken was die afkomstig uit het exotische Oosten, mogelijk India. Alexander reisde Dionysos na en kwam in contact met vele landen: Egypte, Syrië, Bactrië, Perzië, India en Mongolië. Overal stichtte hij nieuwe hoofdsteden die hij alle Alexandrië noemde. Hij liet een spoor van Griekse cultuur achter: het hellenisme. Zijn naam en faam bleven bestaan, ook na de oudheid. Voor vele Europese, Russische en islamitische vorsten was hij een lichtend voorbeeld. Schilderijen, wandtapijten en toegepaste kunst tonen leven en geschiedenis van Alexander. In de tentoonstelling komen al deze aspecten aan bod, met voorwerpen vanaf de klassieke oudheid tot in de moderne tijd, van westerse en niet-westerse oorsprong.

Deze zeer bijzondere tentoonstelling kent veel hoogtepunten. Een aantal daarvan willen we u niet onthouden:

Op het centrale portret draagt de soldaat een helm met een kam in de vorm van een mythisch wezen, de hydra. De kuras imiteert een geschubd pantser, sinds de oudheid een bekend type harnas.

Antoine Marie Melotte (1722-1795), De grootmoedigheid van Alexander de Grote, Luik, ca. 1777-1780, Buxushout, in 4 delen, 72 x 95 cm, Staatsmuseum De Hermitage, St Petersburg

Dit paneel illustreert een van de bekendste gebeurtenissen uit het leven van Alexander de Grote: het bezoek van Alexander en Hefaïstion aan de tent van de familie van de Perzische koning Darius. Darius' moeder, vrouw, zoon en twee ongetrouwde dochters mochten in krijgsgevangenschap hun talrijke personeel behouden en kregen een koninklijke en respectvolle behandeling, wat Alexander bijna nog meer roem bracht dan zijn militaire overwinningen. Het succes van Le Bruns schilderij getiteld De vorstinnen van Perzië stimuleerde de kunstenaar tot het maken van een serie afbeeldingen van de militaire overwinningen van Alexander de Grote.

Borststuk van een kuras, Italië, eind 16de eeuw, Staal, been, gesmeed, gesneden, Staatsmuseum De Hermitage, St Petersburg

Dit stalen borststuk is bedekt met ronde benen plaatjes en afbeeldingen van (leeuwen)maskers.

Grieks borstpantser gedecoreerd met Medusakop, Griekenland, 5de-4de eeuw v.Chr., Brons, Staatsmuseum De Hermitage, St Petersburg

Dit Griekse borstpantser is een waar topstuk uit het noordelijke Zwarte Zeegebied en de noordelijke Kaukasus. De reusachtige Medusakop is een voortreffelijk staaltje van bronzen drijfwerk uit de oudheid. Volgens de mythe zou iedereen die Medusa in de ogen kijkt, verstenen. Deze kop doet je daar bijna in geloven.

De Griekse held en halfgod Herakles was een van de idolen van Alexander de Grote. Hier vecht hij met de Nemeïsche leeuw, een van zijn twaalf werken. Herakles had zijn vrouw Megara en hun kinderen vermoord, en om te ontkomen aan de wraakgodinnen moest hij tien bijna onmogelijke opdrachten uitvoeren. Omdat hij bij twee hulp van anderen kreeg, kreeg hij er twee extra. Dankzij zijn bovenmenselijke kracht kon hij ze alle twaalf voltooien. Het beeld is een zogenaemde 'pastiche', een samenstelling van fragmenten uit de oudheid met aanvullingen van mogelijk zestiende- of zeventiende-eeuwse Italiaanse makelij.

Oorbellen: de overwinningsgodin Nikè, Grieks, midden 4de eeuw v.Chr., Goud, Staatsmuseum De Hermitage, St Petersburg

Dankzij de veroveringstochten van Alexander de Grote werd de overwinningsgodin Nikè bijzonder populair. Monumentale beelden maar ook delicate sieraden als deze werden veelvuldig vervaardigd. Men vermoedt dat deze oorbellen zijn gemaakt naar een monumentaal beeldhouwwerk.

Herakles in gevecht met de Nemeïsche leeuw, Rome (fragmenten), 2de-3de eeuw n.Chr., mogelijk met aanvullingen uit Italië, 16de/17de eeuw, Marmor; Staatsmuseum De Hermitage, St Petersburg

Camee: Alexander Helios in de gedaante van Horus-Harpocrates, Egypte, 1ste eeuw v.Chr., Sardonyx, Staatsmuseum De Hermitage, St Petersburg

Alexander Helios, zoon van Cleopatra VII en Marcus Antonius, zou heerser over Armenië, Medië en Parthië worden. Hij woonde in Mauretanië aan het hof van Cleopatra's dochter, Kleopatra Selene en haar echtgenoot koning Juba II. Na de dood van zijn moeder verdwijnt hij geruisloos uit de geschiedenis.

Een voorproefje van deze schitterende tentoonstelling is te zien op de website van De Hermitage: www.hermitage.nl. Op de website kunt u nog veel meer informatie vinden over Alexander de Grote.

Het museum is dagelijks geopend van 10.00 tot 17.00 uur, op woensdag 10.00 tot 20.00 uur.

De Hermitage, Amstel 51, Amsterdam

CHINA, ARCHEOLOGISCH MEER DAN HET TERRACOTTA LEGER

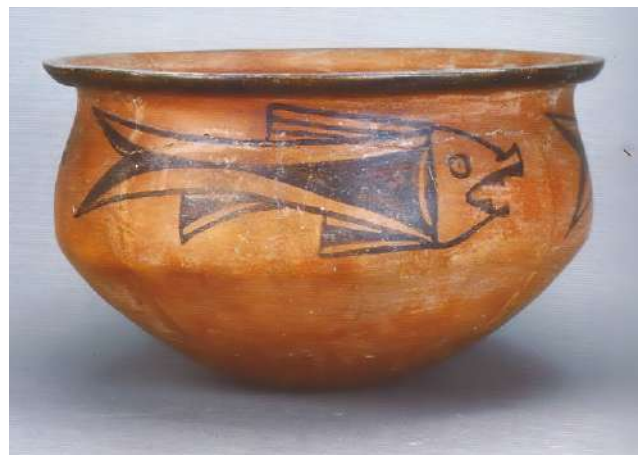
Eén van onze leden, Carla Kniestedt, heeft het afgelopen voorjaar een rondreis door China gemaakt en heeft daar een aantal opgravingen en musea bezocht. Carla heeft onze Stichting een mooi boek over de opgraving bij het dorpje Banpo cadeau gedaan en ons andere gegevens en foto's ter beschikking gesteld van de opgraving in Zengpiyan. Daardoor wordt de redactie in de gelegenheid gesteld om hieraan een artikel te wijden in de nieuwsbrief. Carla, hartelijk dank hiervoor.

Banpo, de Yangshao cultuur

Het museum Banpo is volledig gewijd aan de opgravingen met vondsten uit de Yangshao cultuur. De Yangshao cultuur van de centrale vlaktes was gevestigd in de omgeving van een aantal steden in de provincies Henan, Shanxi en Shaanxi, waar de Wei en de Gele Rivier (Huang He) samenvloeien en waar de grenzen van deze provincies elkaar raken, een gebied dat algemeen aanvaard wordt als de wieg van de Chinese cultuur.

Het was in 1921 dat de Zweedse archeoloog Gunnar Anderson als eerste nabij het dorp Yanshao beschilderd aardewerk met rode basis aantrof. Nadien werden heel wat nederzettingen uit dezelfde periode ontdekt.

Eén daarvan is Banpo (ongeveer 5000 jaar voor Christus), gelegen vlak bij het huidige Xi'an. Het gebied bestrijkte een oppervlakte van 70.000 m² en telde 500 tot 600 inwoners.

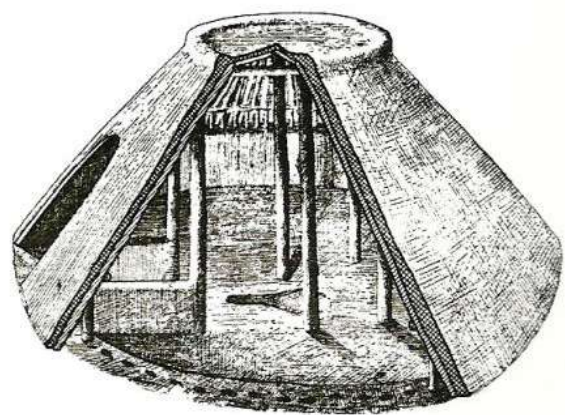

Aardewerk pot gedecoreerd met een vis

Er is een gebied van 50.000 m² opgegraven. Het vervaardigen van gebruiksvoorwerpen in aardewerk was heel belangrijk in de Yangshao cultuur. Alleen al in het centrum van Banpo werden zes ovens opgegraven. Deze zijn meteen de zes oudste ovens ooit in China gevonden. Het grootste deel van de vondsten bestaat uit kruiken van rood aardewerk vaak versierd met "koord" of "textiel" motief. De voorwerpen zijn meestal rood en zwart beschilderd en gebakken in temperaturen tussen de 800 en 1000 graden. Na het bakken werd de versiering aangebracht met een penseel.

De gevonden funderingen van een rond huis met daarnaast een reconstructie

Tijdens de opgravingen zijn verschillende funderingen van huizen gevonden. Er werden zowel ronde als vierkante funderingen gevonden. In verschillende langlopende opgravingen vanaf 1953 werden er overblijfselen gevonden van meer dan 40 huizen, 200 tombes, de eerder genoemde zes ovens, twee greppels, een offerplaats en vele vondsten: aardewerk, pijlpunten, pijl en boog, vishaken, benen messen, benen naalden, sieraden enz.

Leden die geïnteresseerd zijn in het boek "An Overview of Banpo Site" dat Carla Kniestedt heeft geschonken kunnen dit inzien op het Gemeentelijk Archeologisch Depot.

De Zengpiyan Grot

De Zengpiyan Grot, ontdekt in 1965, heeft een oppervlakte van 220 vierkante meter. De site is in drie verschillende fases onderzocht en heeft meer dan 30 menselijke skeletten, resten van 110 verschillende dieren (zoogdieren, vogels, vissen en reptielen),

meer dan 1000 fragmenten van bewerkte steen, been en dierentanden en meer dan 10.000 fragmenten aardewerk prijsgegeven. Archeologisch onderzoek in de grot heeft belangrijke aanwijzingen opgeleverd over het leven van de prehistorische mens in het zuiden van China en de culturele uitwisselingen die hebben plaatsgevonden in die tijd tussen Zuid China en de rest van Zuidoost Azië.

De Zengpiyan Grot diende in de prehistorie als woonplaats voor de oorspronkelijke bewoners van Guilin tussen ca. 10.000 en 5.000 voor Christus.

Opgravingen in de grot hebben bijgedragen aan een beter beeld van de chronologische ontwikkeling van het prehistorische leven in Guangxi. Gevonden voorwerpen bewijzen dat de prehistorische bewoners zich bezig hielden met vissen, jagen en het verzamelen van voedsel.

Foto van een archeologisch onderzoek in 1974

In de nabijheid van de Zengpiyan Grot waren er genoeg bossen om in te jagen, meren om in te vissen en uitgestrekte vlaktes voor het verzamelen van wilde groentes en fruit. De site ligt ook vlak naast de rivier de Li, tegenwoordig een zeer mooi gelegen toeristenoord maar in vroeger tijden gebruikt als bron van natuursteen voor het maken van prehistorische wapens en werktuigen. De bewoners van de Zengpiyan Grot hadden een gemiddelde lengte van 1,65 meter, de vrouwen waren iets kleiner met een gemiddelde lengte van 1,56 meter. Aan de hand van het gevonden skeletmateriaal zijn gezichtsreconstructies gemaakt.

Ze maakten ook halskettingen van dierentanden en schelpen en beschilderden hun huid met hematietpoeder. De grot is ongeveer 7.000 jaar geleden verlaten na ruim 5.000 jaar gebruikt te zijn als woonplaats. Rond deze tijd veranderde het klimaat en werd het er warmer en vochtiger. De grot, die slechts 1 meter boven zeeniveau ligt kwam hierdoor onder water te staan.

Aardewerk gebruiksvoorwerpen speciaal gemaakt voor het eten van slakken?

Volgens veel archeologen is het meest primitieve aardewerk uit China gebruikt voor het koken van zoetwaterslakken in Zuid China.

Dit is het resultaat van onderzoek naar de voorwerpen die zijn gevonden in de Zengpiyan Grot. Volgens Fu Xxianguo, onderzoeker van het Instituut voor Archeologie van Chinese Academie voor Sociale Wetenschappen (CASS), gebruikten mensen in het zuiden van China al vuur voor het koken

Drie fases van de gezichtsreconstructie

Hun hoofdvoedsel bestond uit een plantenwortel welke vergelijkbaar is met de moderne aardappel. Daarnaast wijzen de enorme hoeveelheden schelpen erop dat ook de slak op het dagelijkse menu stond. Ze visten de slakken uit de schelpen met scherpe, uit been vervaardigde, naalden en kookten deze in aardewerken potten. De grot heeft het tot nu toe oudste aardewerk van China opgeleverd, ca. 12.000 jaar oud. Het uiterlijk van de potten in dit gebied lijkt een direct verband te hebben met het eten van slakken. Volgens de archeologen hadden de grotbewoners ook oog voor het uiterlijk. Zo zouden zij benen naalden hebben gebruikt voor het maken van kleding vervaardigd uit dierenhuiden en hennep.

van groenten en vlees lang voordat ze begonnen met het koken van schelpdieren in aardewerken potten. De zoetwaterslak was een van de voornaamste voedselbronnen in de Zengpiyan Grot, getuige de enorme hoeveelheden slakkenhuizen die zijn aangetroffen in alle verschillende lagen. Experimenten hebben aangetoond dat het noodzakelijk was de slakken eerst te koken voordat het mogelijk was het vlees uit de schelpen te verwijderen. Zoals vaak het geval is bij nieuwe technologische ontwikkelingen, denk men dat de productie van aardewerk een culturele achtergrond heeft. Er zijn verschillende theorieën over het hoe en waarom de prehistorische mens in Zuid China is begonnen met het maken van aardewerk. Volgens sommigen houdt het verband met het moment waarop men begint met het bouwen van simpele huisjes met kleiwanden.

Anderen denken dat het speciaal is ontwikkeld om tegemoet te komen aan de bereiding van het, in een bepaald gebied, voor handen zijnde voedsel.

Richard Pearson, een onafhankelijk Canadese archeoloog, is ook van mening dat aardewerk op verschillende plaatsen en onder

verschillende omstandigheden kan zijn ontwikkeld.

Maar hij is geen voorstander van het idee dat het Chinese aardewerk specifiek is gemaakt voor het koken van slakken. Men had de slakken ook kunnen bakken of roosteren zegt hij.

OPROEP

De komende maanden zal het depot flink op de schop gaan, omdat het moet gaan voldoen aan provinciale regels. Een van de klussen is het maken van een plaatsregistratie van de oude collectie van vóór 2002 en van de voorbeeldcollectie (waar staat wat) en het kritisch doorlopen van oude vondsten (wat blijven we bewaren). Ook wordt gewerkt aan een zoekstelsel voor geconserveerde metaalvondsten, organische materialen en bouwfragmenten. Fanatieke vrijwilligers die tijd en zin hebben om overdag mee te helpen bij het uitselecteren van oud vondstmateriaal zijn meer dan welkom. Nadere informatie is te krijgen bij Marco Vermunt, tel.nr. depot 0164-247138.

OP DE VALREEP

Bij de agenda heeft u al kunnen lezen dat de Reuwendagen dit jaar worden gehouden op 11 en 12 november in de Doelen in Rotterdam. Net voor het verzenden van de nieuwsbrief naar de drukker kwam bij de redactie het programma binnen. Dit vindt u hieronder. Op donderdag na de opening om 10.00 uur, de uitreiking van het boekje BOOR en een lezing over 50 jaar BOOR. Na de koffiepauze volgt om 11.30 uur de Reuwendag, die dit jaar wordt verzorgd door Cornelius Holtorf, Associate Professor in Archeologie van de Linnaeus Universiteit in Kalmar, Zweden. Zijn lezing 'Search the past - find the present. The value of archaeology for present-day society' gaat in op de relatie tussen archeologie en maatschappij. Holtorf biedt een zienswijze ten aanzien van het vakgebied dat de waarde en het belang van archeologie in de samenleving aanzienlijk vergroot. Na de lunch kan er gekozen worden uit de volgende parallelsessies: ICT in de put (1), WO II Archeologie (1), Partners in het veld Gemeentelijk selectiebeleid (1)

Programma Odyssee (1), Electronisch publiceren en deponeren (2), WO II Archeologie (2), Degradatie, wetenschap en zorg: dilemma's rond een Merovingisch grafveld, Gemeentelijk beleid (2), Programma Odyssee (2)

Op vrijdag begint het programma met 'topvondsten', vervolgens de volgende parallelsessies: Archeologie in de m.e.r., Evaluatie WAMZ Dorpsvorming in de Archeologie, Evolution of the North Sea basin (1), Archeologie en Diversiteit, Sessies Publieksarcheologie, Stadsarcheologie, Evolution of the North Sea basin (2), Methoden en Technieken. Tenslotte staat nog op het middagprogramma een archeologische quiz, de uitreiking van de Van-Es prijs en uiteraard worden de dagen afgesloten met een borrel.

U kunt zich inschrijven via de website van Erfgoed Nederland: www.erfgoednederland.nl Er is een maximale stoelcapaciteit voor 700 personen.

BOEKENNIEUWS

Vuurstenen werktuigen

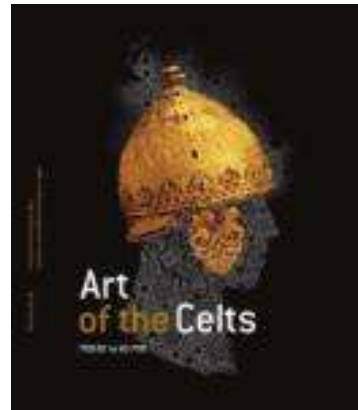

Tot ca. 4000 jaar geleden had de mens vrijwel uitsluitend de beschikking over stenen werktuigen om zijn strijd om het bestaan succesvol te kunnen voeren. Uursteen was zonder twijfel de meest geschikte, en

daarmee meest gebruikte grondstof om gereedschappen van te vervaardigen. In zijn nieuwste boek *Vuurstenen werktuigen* gaat archeoloog Jaap Beuker in op de vele aspecten van dit materiaal. Het bewerken van vuursteen levert vlijmscherpe werkkanten op. Door het veelvuldig gebruik van vuurstenen werktuigen en het feit dat ze gedurende duizenden jaren onveranderd in de bodem bewaard konden blijven, vormen ze een dankbaar onderwerp voor archeologisch onderzoek. Bij de vuurstenen objecten kan de archeoloog zich verschillende vragen stellen. Waar haalden onze voorouders bijvoorbeeld de geschikte vuursteen vandaan? Hoe zijn werktuigen te onderscheiden van natuurlijke stukken vuursteen en hoe werden ze vervaardigd. Hoe ontwikkelde hun vorm zich de loop van de millennia? Hoe werden ze precies gebruikt en hoe effectief waren ze eigenlijk? *Vuurstenen werktuigen* is de opvolger van het boekje 'vakmanschap in vuursteen' (1983) dat al vele jaren uitverkocht is. Het nieuwe boek is echter veel uitgebreider, diepgaander en weer volledig up-to-date. Bovendien bevat het een groot aantal prachtige kleurenafbeeldingen.
ISBN: 978-90-8890-043-3 Prijs: € 34,95

The Art of the Celts

De prachtige kunst van de Kelten blijft een enigma. Op het vlak van smeedkunst en stoffen kenden de Kelten hun gelijke niet, maar er is veel meer. Archeologische sporen zijn terug te vinden van Schotland tot in Turkije, van Galicië tot Hongarije.

De Kelten werden gestimuleerd door hun Griekse en Etruskische invloeden. Daaruit onstond een eigen vormtaal. Het hoogtepunt van de Keltische kunst ligt in Midden-Europa tussen de vijfde en derde eeuw voor Christus. De traditie overleefde de Romeinse tijd en kent in de Ierse boekverluchting van 700 na Christus een laatste opflakking. De kunst van de Kelten was de eerste belangrijke bijdrage van het noorden aan de Europese kunst.

De mooiste kunstschaten van de oude Kelten zijn in dit omvattende boek verzameld: meesterwerken uit veertien eeuwen, topstukken uit heel Europa. De raadselachtige en hoogontwikkelde Keltische ornamentiek wordt

archeologisch gedocumenteerd. De politieke en maatschappelijke context van de Kelten wordt in korte teksten begrijpelijk gemaakt, de topstukken werden schitterend gefotografeerd.
ISBN: 9789061538646, prijs € 44,95

Mens en land in het hart van Salland

Lange tijd hebben wetenschappers gedacht dat de streek rond Raalte tot ver in de middeleeuwen een onbewoond gebied was vol bossen, moerassen en heidevelden. Niets blijkt minder waar. Het hart van Salland is vroeger juist vrij dicht bevolkt geweest en kent een onverwacht rijke ontstaansgeschiedenis. Dit boek geeft een overzicht van de bewonings- en landschapsgeschiedenis van het oude kerspel Raalte. Alle ontdekkingen die amateuronderzoekers én wetenschappers in de afgelopen vijftien jaar hebben gedaan worden voor een breed lezerspubliek ontsloten.

Elke buurtschap krijgt daarbij een eigen hoofdstuk waarin een gedetailleerd beeld wordt geschetst van de opbouw van het landschap en van de middeleeuwse boerderijen en hun bewoners. Dat in het huidige landschap nog verrassend veel sporen van deze historie bewaard zijn gebleven, blijkt uit de vele kaarten, foto's en historische beelden in dit boek. ISBN: 978-90-5345-364-3, prijs € 39,95

Schitterend! Twintig eeuwen glas uit Utrechtse bodem

Tijdens archeologisch onderzoek in Utrecht zijn er veel bijzondere glasvondsten gedaan. De oudste daarvan gaan terug tot de late ijzertijd, toen er glazen armbandjes werden gedragen. Ook van de Romeinen, die ware meesters waren in het maken van glazen objecten, is veel glas

gevonden, zoals bontgekleurde ribkommen en sierlijke drinkbekers. De mooie glazen voorwerpen die in de eerste helft van de vijfde eeuw zijn meegegeven aan twee overleden kinderen, vertellen ruim vijftienhonderd jaar later nog over het verdriet dat de ouders gehad moeten hebben. Daarentegen verwijst een vrijwel onbeschadigd zeventiende-eeuws kelkglas naar het vertier en genot dat het nuttigen van een goed glas wijn voor de rijke Utrechtse burgers met zich meebracht. Het boek geeft een beeld van vaak prachtig versierde voorwerpen die, ondanks dat ze meestal in scherven zijn gevonden, na eeuwen nog maar weinig glans verloren hebben. ISBN: 978-90-5345-387-2, prijs € 19,95

De geur van veen

Vijftig jaar geleden vonden in de Vlaardingse Westwijk archeologische opgravingen plaats. Uit diepe putten haalden archeologen unieke vondsten boven de grond. Allen, de onderzoekers in de opgravingsput en de kijkers op de rand, roken de geur van veen. Voor de een betekende de geur niets dan stank, voor de ander was het het signaal voor belangrijke ontdekkingen

In de kranten volgden journalisten de spectaculaire ontdekkingen op de voet.

Wat de archeologen in Vlaardingen vonden, was een tot dan toe onbekende cultuur uit de steentijd, die de Vlaardingen-cultuur genoemd werd. De geur van veen gaat terug naar de opgraving en de mensen die daarbij betrokken

waren. Auteur Leo Verhart vertelt de verhalen van de ontdekkers, en laat zien wat we nu van de Vlaardingen-cultuur weten. Het boek schetst niet alleen een leven van duizenden jaren geleden, maar ook van Vlaardingen in de jaren zestig.

ISBN: 978-90-5345-392-6, prijs € 29,95

ONZE SCHATTEN OP TV

Vanaf zaterdag 28 augustus t/m 16 oktober is om 16.05 uur op Nederland 2 de achtdeelige serie 'Onze schatten' te zien, waarin Hiba, Ismael en Shamiro bijzondere plekken en gebouwen ontdekken in ons land. Deze plekken herinneren aan de gebeurtenissen die onze huidige samenleving gemaakt hebben tot wat zij vandaag de dag is. Het leven dat ze in Nederland hebben is niet zo vanzelfsprekend als de drie dachten, daar zijn allerlei ontwikkelingen aan vooraf gegaan. Voor de serie krijgen ze toegang tot monumenten waar anders niemand mag komen, zoals de oudste koepelgevangenis van de wereld, Shamiro: "De vetste locatie waar ik ooit ben geweest!"; gaan ze terug naar de oorsprong van onze beschaving op de terpen van Friesland, Ismael: "Mensen woonden gewoon op hopen stront!"; En hadden confronterende en ontroerende ontmoetingen, Hiba: "Nu hoef ik niet meer bang te zijn voor de doden."

Bij het verschijnen van deze nieuwsbrief zijn er reeds twee afleveringen geweest, te weten: 28 augustus: Wat doen we met gekken en dwazen? Hiba, Shamiro en Ismael ontdekken dat mensen met een verstandelijke beperking vroeger aan de ketting werden gelegd. Zelfs mensen die anders of onaangepast waren, werden weggestopt in dolhuysen!

4 september: Hoe reageren we op de komst van verschillende culturen?

Al eeuwenlang komen buitenlanders naar Nederland om hier een beter leven in vrijheid op te bouwen. Zijn wij eigenlijk wel zo'n tolerant land?

Deze uitzendingen kunt u uiteraard terugzien via www.nederland2.nl, uitzending gemist.

De andere afleveringen zijn:

3. Hoe vinden we dat we boeven moeten straffen?
4. Welke rol spelen de doden in ons leven?
5. Hoe verdedigen we ons tegen de vijand?
6. Hoe is de jeugdcultuur ontstaan?
7. Hoe leven wij met de dreiging van het water?
8. Waar is er gestreden voor de rechten van de vrouw?

VAN DE BESTUURSTAFEL

Tegen de tijd dat deze nieuwsbrief verschijnt hebben we Open Monumentenweekend net achter de rug en staan we in de startblokken voor onze excursie naar Mechelen. Er hebben zich twintig personen (waarvan zeven niet-leden) opgegeven. Normaal hanteren we een minimum deelname van 25 personen, maar we hebben besloten de excursie toch door te laten gaan.

Wel gaan we met een kleine bus. Jammer dat er niet meer leden met ons meegaan, u krijgt voor weinig geld een prima dag voorgeschoteld. In de volgende nieuwsbrief volgt er een (foto)verslag.

Het nieuwe schooljaar 2010/2011 is weer begonnen, dus ook onze schoolprojecten. Met het project 'Pottenkijkers' bezoeken we dit schooljaar weer alle basisscholen van de gemeente Bergen op Zoom. Dit zijn 42 groepen zes, totaal 834 leerlingen. Uiteraard is dit project alleen maar mogelijk dankzij de inzet van vrijwilligers: Inge van Brakel, Jan Hopstaken, Joost Gheling, Milly Vroon en Tineke de Ridder. Hartelijk dank voor jullie inzet en veel succes komend schooljaar. Dit schoolproject zou uitgebreid kunnen worden met nog een vrijwilliger. Als je denkt: 'dit is echt iets voor mij', neem dan even met Ank van der Kallen contact op. Je kunt dit schooljaar dan een aantal keren met iemand anders meelopen en volgend schooljaar zelfstandig aan de slag.

Een ander schoolproject is 'Schatgravertjes', een crossover tussen kunst en archeologie. In de maanden oktober en januari geven we aan 31 groepen van het basisonderwijs uit de regio een rondleiding op het gemeentelijk archeologische depot.

Ook hier kunnen we vrijwilligers gebruiken. Tenslotte staat de Gevangenpoort open voor rondleidingen aan basisscholen in de maanden oktober en november in het kader van 'Museumschatjes', een provinciaal project. Als we de zeer drukke maanden oktober en november achter de rug hebben, gaat het bestuur zich weer verder werpen op de ontwikkeling en realisering van activiteiten voor het jubileumjaar 2011 (zie hierna).

Bestuursleden

Helaas heeft ons bestuur afscheid moeten nemen van onze secretaris Piet Backx. Momenteel zijn er nog drie bestuursleden, dus uitbreiding met minimaal twee mensen is dringend gewenst, zeker gezien het jubileumjaar dat voor de deur staat. Meer informatie over een bestuursfunctie kunt u krijgen bij Jan Hopstaken (tel. 241019) of Ank van der Kallen (265158).

40 jarig jubileum

Op 3 maart 1971 werd de notariële akte tot oprichting van de Stichting In den Scherminckel gepasseerd. In 2011 bestaat onze Stichting dus 40 jaar! Uiteraard wil het bestuur zo'n bijzonder kroonjaar niet geruisloos laten passeren. Op de laatste algemene jaarvergadering

is al geïnformeerd naar eventuele activiteiten in dat jubileumjaar. Het bestuur is nu ruim een half jaar bezig om extra activiteiten te organiseren en we hopen in het jubileumjaar elke maand iets voor u in petto te hebben, te starten op vermoedelijk 24 maart 2011 en 31 maart 2011 met lezingen, op 29 april gevolgd door de opening van een mooie tentoonstelling, in mei een activiteit speciaal voor leden en oud-leden, in juni een jeugdactiviteit, in de zomermaanden een archeologische

stadswandeling met boekje, in september een excursie, in oktober een open dag op het Gemeentelijk Archeologisch Depot, in november hopelijk een activiteit in samenwerking met Erfgoed Brabant en het jubileumjaar hopen we met een bijzondere verrassing af te sluiten. Aan het eind van dit jaar hebben we vermoedelijk meer informatie voor u.

U begrijpt dat de organisatie van al deze activiteiten, naast de gebruikelijke activiteiten zoals de schoolprojecten 'Pottenkijkers', 'Schatgravertjes', 'Museumschatjes', de nieuwsbrieven, website, overleg culturele organisaties, rondleidingen Depot en Gevangenpoort, etc., etc., veel werk met zich meebrengt. Momenteel wordt dit werk door slechts drie bestuursleden, gelukkig met behulp van andere vrijwilligers, verricht. Ons bestuur heeft dus dringend uitbreiding nodig. Wie, oh wie, heeft tijd over en vindt het leuk om met ons samen te werken om het jubileumjaar tot een succes te maken.

Colofon

Nieuwsbrief Archeologie en Monumenten Bergen op Zoom is een uitgave van de Stichting In den Scherminckel te Bergen op Zoom en verschijnt eenmaal per kwartaal.

Redactie

Ank van der Kallen
Nieuwstraat 4
4611 RS Bergen op Zoom
0164 - 26 51 58
vanderkallen@home.nl

Bestuur SIDS

Jan Hopstaken (voorzitter)
vacature (secretaris)
Ank van der Kallen (penningmeester/
ledenadministr.)
Elvira Adriaansen

Website

www.scherminckel.nl

Adres Gemeentelijk Archeologisch Depot
Wassenaarstraat 59, 4611 BT Bergen op Zoom,
tel. 0164 - 247138

© Copyright 2010

Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of welke andere wijze dan ook, zonder schriftelijke toestemming van de Stichting In den Scherminckel